

Asia: VN/29388/2025

Lausuntopyyntö sosiaali- ja terveysministeriön asetusluonnoksesta alkoholilain valvonnasta annetun sosiaali- ja terveysministeriön asetuksen muuttamiseksi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry kiittää mahdollisuudesta lausua sosiaali- ja terveysministeriön asetusluonnoksesta alkoholilain valvonnasta annetun sosiaali- ja terveysministeriön asetuksen muuttamiseksi.

EHYT huomauttaa, että kokonaisuudessaan alkoholin kotiinkuljetukseen liittyy monenlaisia riskejä laajasti yhteiskunnassa. Alkoholin kotiinkuljetusta ei näin ollen voida pitää vain alkoholia kohtuullisesti kuluttavien tervetulleena mukavuuspalveluna. Alkoholi on päihde, joka aiheuttaa haittaa käyttäjän lisäksi myös käyttäjän läheisille sekä laajemmin koko yhteiskunnalle.

Yleinen näkökulma lausuttavaan asetukseen ja sen valmisteluun:

EHYT pitää ongelmallisena, että asetusta on valmisteltu ainoastaan viranomaisten sekä elinkeinotoimijoiden kesken ilman kansanterveystoimijoiden osallisuutta. Ikäraja- ja päihtymysvalvonnan toteutuminen on keskeinen työkalu ehkäistä alkoholista koituvia haittoja yhteiskunnassa. Nyt ehkäisevää päihdetyötä tekeville toimijoille ei ole lähetty kutsua asetusta valmistelevaan tilaisuuteen (29.11.2024) eikä päihdealan toimijoille ole esitetty pyyntöä lausua asetuksesta.

EHYT muistuttaa, että laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä ja sen 1 § velvoittaa julkista valtaa huolehtimaan alkoholin, tupakan, huumausaineiden ja muiden päihtymiseen käytettävien aineiden sekä rahapelaamisen aiheuttamien haittojen ehkäisystä yhteistyössä yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa.

Uudistuksen merkityksestä kertoo hallituksen alkoholilakiesityksessä (HE 173/2024 vp) todettu asia:

”Kun alkoholiviranomaisilla on ollut aiemmin valvottavana noin 14 500 anniskelu- tai vähittäismyyntipaikkaa, on jatkossa valvontakohteina käytännössä rajaton määrä alkoholijuomien toimituksen luovutuspaikkoja”.

Toimituslupien osalta valvova viranomainen on käytännössä mahdottoman tehtävän edessä, koska lähtökohtaisesti luovutuspaikka toimituksessa olisi vapaasti ostajan ja myyjän välillä sovittavissa. Viranomaiset eivät oikeasti pysty tietämään sitä, ketkä alkoholijuomia lopulta toimittavat.

EHYT huomauttaa, että yhteiskunnan keskeinen tehtävä on huolehtia lasten turvallisesta kasvuympäristöstä (PL 19 § 3 mom.). Kun päihdyttävää ainetta toimitetaan kotiin, lapset ja nuoret ovat erityisen haavoittuvassa asemassa. Suomessa elää rekisteritietojen mukaan ennen täysi-ikäisyyttä 89 000 lasta perheessä, jossa ainakin toisella vanhemmalla on vakava päihdeongelma. Rekisteritietoihin perustuva tieto on aliarvio, koska mukana ovat vain ne lapset, joiden osalta tilanne on tullut palvelujärjestelmään kirjatuksi.

EHYT huomauttaa saman asian kuin alkoholilain käsittelyssä. Säännösten vastaisesta toiminnasta määrättävän seuraamusmaksuun suunniteltua 1000 euron ylärajaa liian alhaisena eikä sillä ole riittävää pelotevaikutusta. Seuraamusmaksu ei ole missään suhteessa alkoholikaupan harjoittajien liiketoiminnan arvoon ja volyymiin tai alkoholimyynnin laajentamisen mahdollisesti aiheuttamiin haittoihin nähden. Alkoholiamyymään kaikki jakelukanavat huomioiden Suomessa lähes 5 miljardilla eurolla vuodessa ja samaan aikaan yhteiskunnalle koituvat kustannukset lasketaan miljardeissa.

Seuraamusmaksun suuruudessa tulisi ottaa mallia valmisteilla olevasta rahapelilaista (HE 16/2025 vp.). Siinä rikemaksu määräytyy välillä 1000–100 000 euroa ja oikeushenkilölle määrättävä seuraamusmaksu on neljä prosenttia liikevaihdosta, kuitenkin vähintään 10 000 euroa ja enintään viisi miljoonaa euroa. Rahapelilaissa pelkästään yksityishenkilölle suunnitellun seuraamusmaksun rajat ovat 3000–40 000 euroa.

Seuraamusmaksussa tulisi myös huomioida, että toimijat ovat eri suuruisia, joten maksun pelotevaikute kohdistuu eri tavalla toimiluvalla toimivaan lähettiin kuin alustan omistavaan yhtiöön sekä alkoholin tosialliseen myyjään, esimerkiksi päivittäistavarakaupan ketjuun. Viranomaisella on oltava selkeä mahdollisuus myös toimituslupan perumiseen alkoholin myyneeltä toimijalta ja kuljetuspalvelulta.

EHYT pitää ongelmallisena, että esitetty toimituslupamalli siirtää vastuun ikäraja- ja päihtymysvalvonnasta pois alkoholia myyvältä toimijalta. Ottaen huomioon, että useat pikälähetit

ovat itsenäisiä yrittäjiä ja näin ollen heidän vastuunsa kasvaa kohtuuttoman suureksi ja asettaa heille merkittävän työturvallisuusriskin.

Säännöskohtaiset näkökulmat:

3 § Alkoholijuomien anniskelun omavalvontasuunnitelman yleinen sisältö

Säännöksessä todetaan:

”Alkoholilain 35 §:n mukaan vähittäismyyjän tulee voida jälkikäteen todentaa alkoholijuomaa toimittavan toimitusluvanhaltijan nimi ja lupanumero. Tämän vuoksi olisi perusteltua, että toiminnanharjoittaja kuvaisi omavalvontasuunnitelmassaan, miten se käytännössä huolehtii siitä, että edellä mainitut tiedot olisivat tarvittaessa sen saatavissa.”

EHYT pitää tärkeänä, että viranomaisilla ja tutkijoilla on saatavissa keskeiset tiedot toimitusten toteutumisista myös jälkikäteen. EHYT esittää, että toimitusluvanhaltijan nimen ja lupanumeron lisäksi tulisi olla varmistettavissa, että toimituksen noutaneella henkilöllä on ollut voimassa oleva toimituslupapassi.

5 §. Alkoholijuomien vähittäismyyntin omavalvontasuunnitelma.

Asetuksessa omavalvonnalle asetetaan merkittäviä odotuksia, vaikka käytännössä valvonnan toteutuminen tulee olemaan mahdotonta. Seuraavassa on esitetty joitakin käytännön esimerkkejä tilanteista, joista mitä todennäköisemmin syntyy, mikäli alkoholin toimitusmyynti sallitaan. Lienee selvää, että suurin osa näistä tilanteista ei koskaan päätyisi valvojan viranomaisen tietoon eikä omavalvonnalla niihin pystytä vaikuttamaan.

Lainsäätäjän tulisi pystyä rakentamaan päihteiden myyntiin järjestelmän, jossa tällaisia tilanteita ei synny, tai niihin kyetään välittömästi puuttumaan.

1. Kuljettaja toimittaa alkoholia, mutta oven avaa alaikäinen lapsi. Aikuinen ei ole läsnä. Kuljettaja luovuttaa alkoholin silti. Miten asiaa valvotaan, kuka on vastuussa ja minkä suuruinen seuraamusmaksu annetaan? (alkoholin myynyt kauppa, alustayhtiö vai juomien toimittaja)?

2. Kuljettaja toimittaa ruokatilauksen, mutta ovea ei avata. Kuljettaja jättää tilauksen oven taakse, vaikka tilaus pitää sisällään alkoholia. Miten asiaa valvotaan, kenelle alkoholi päätyy ja kuka on vastuussa ja minkä suuruinen seuraamusmaksu annetaan?
3. Kuljettaja toimittaa tilauksen ja oven avaa täysi-ikäinen, mutta kodissa on käynnissä juhlat, joissa on selkeästi mukana alaikäiseltä vaikuttavia henkilöitä. Miten asiaa valvotaan ja kuka on vastuussa, jos alkoholia päätyy alaikäisille?
4. Kuljettaja kieltäytyy luovuttamasta juomia vastaanottajan päihtymystilan vuoksi, jolloin tilaajan käytös muuttuu uhkaavaksi. Kuljettaja päättää luovuttaa alkoholin oman turvallisuutensa vuoksi. Miten kuljettajan pitää toimia, miten asiaa kyetään valvomaan ja kuka on vastuussa? Miten ja millä perusteella tilaus voidaan peruuttaa paikan päällä?
5. Sama tilanne kuin kohdassa 4, mutta kuljettaja huomaa, että taloudessa on lapsia ja läsnä olevat aikuiset erittäin päihittyneitä. Onko kuljettaja velvoitettu ilmoittamaan asiasta viranomaisille (poliisi, sosiaalityöntekijät)? Miten asiaa valvotaan ja huolehditaan lapsen oikeudesta turvalliseen kasvuympäristöön?
6. Nuorisojoukko on kokoontunut puistoon ja tilannut alkoholia. Kuljettaja kieltäytyy luovuttamasta alkoholia ja tilanteessa olevat nuoret käyttäytyvät aggressiivisesti. Miten kuljettajan tulisi toimia tilanteessa?
7. Kaveriporukka on tilannut alkoholia puistoon. Kuljettajan tullessa paikalle käy ilmi, että puistossa on meneillään yleisötilaisuus (esim. konsertti). Miten kuljettajan tulisi toimia tilanteessa?

Omavalvontasuunnitelmassa tulisi ottaa kantaa, miten toimitusluvanhakija toimii tällaisissa tilanteissa. Nyt suurena riskinä on, että tosimaailmassa näitä tilanteita syntyy, mutta kenelläkään ei ole tietoa niiden yleisyydestä.

5 a §. Alkoholijuomien toimituksen omavalvontasuunnitelma

Säännöksen perustelussa todetaan:

”Alkoholijuomien toimituksessa on tunnistettavissa olevia valvonnallisia riskejä, joten olisi tärkeää säätää luvanhaltijalle velvollisuus laatia kattava omavalvontasuunnitelma. Erityisesti alkoholijuomien toimituksessa korostuu omavalvonnan merkitys, sillä toiminnan viranomaisvalvonta on

huomattavasti vaikeampaa. Toimintatapojen kuvaaminen laajasti omavalvontasuunnitelmassa edesauttaisi toiminnan lainmukaisuuden varmistamista.”

Asetuksessa omavalvonnalle annetaan suuri painoarvo, mutta lopulta sanktiot ja puolueeton valvonta toteutumisesta on lähes olematonta. Omavalvonnassa tulisi keskittyä omavalvonnan toteutumisen raportointiin ja kirjaamiseen. Alkoholin toimittamisen osalta tulisi säätää ehdot, joilla omavalvontaa tulee seurata ja nämä tiedot tulisi toimittaa viranomaisille vuosittain. Tällä tavoin voitaisiin paremmin seurata:

- arvioida uudistuksen vaikutuksia
- myynnistä tai toimituksen luovuttamisesta kieltäytymisten määrää
- riskitilanteita, joita toimitustilanteessa syntyy

” Toimitustoiminnassa alkoholijuomia ei saa lain 37 §:n perusteella luovuttaa alle 18-vuotiaalle eikä väkeviä alkoholijuomia alle 20-vuotiaalle. Toimitusluvan haltija vastaa alkoholijuoman toimittajan ohella siitä, että luovutuskieltoja ei rikota. Toimitustoiminnassa ikärajavaalvonta on kuitenkin haastavaa, koska alkoholijuoman toimittaja on tilanteessa yksin ja ikärajavaalvonnan todentaminen jälkikäteen voi olla haastavaa. Siksi on erityisen tärkeää, että toimitusluvanhaltijalla on riittävä ohjeistus alkoholijuoman toimittajille, ja että toimitusluvan haltija kuvaa omavalvontasuunnitelmassaan keinot, miten ikärajavaalvontaa seurataan ja toteutetaan toiminnassa.”

Kouluterveyskyselyn (2025) mukaan joka kymmenes alaikäinen on ostanut alkoholia vähittäismyyntiliikkeestä, mikä kertoo siitä, että nykyisessä järjestelmässä omavalvonta ei toimi. Kansainvälinen tutkimus on osoittanut, että käytännössä ikärajavaalvonta alkoholin kotiinkuljetuksessa vuotaa aina ja alkoholin saatavuus nuorten keskuudessa helpottuu. Keskeistä lain ja asetuksen vaikutusten arvioimiseksi on, että viranomaisilla ja tutkijoilla on pääsy ikärajavaalvonnan toteuttamisen ja myynnistä kieltäytymisten tietoihin. Tämä voitaisiin toteuttaa esimerkiksi keskitetyllä järjestelmällä, jonne kaikki luovutukset kirjataan.

Omavalvontasuunnitelmassa tulisi myös tuoda esille, miten alkoholijuoman toimittajaa kannustetaan ikärajavaalvonnan toteuttamiseen ja myynnistä kieltäytymiseen. Tilanne voi olla kiusallinen ja hankala, joten ilman erillistä kannustinta toimittaja voi vain luovuttaa tuotteen.

”Omavalvontasuunnitelmassa tulisi olla myös selvitys toimintatavoista estää alkoholilain vastainen luovutus tai välittäminen. Toimintatapoihin estää lain vastainen välittäminen voisi liittyä esimerkiksi ohjeistus siitä, miten kuuluu toimia, jos toimituksessa luovutetaan huomattavan suuria määriä

alkoholia. Tällöin olisi perusteltua kiinnittää erityistä huomiota siihen, ettei luovutustilanteessa herää epäilyjä alkoholijuomien luvattomasta välittämisestä alaikäisille.”

EHYT kannattaa, että erityisesti isojen alkoholierien toimittamisessa vaadittaisiin erillinen ohjeistus.

”Edelleen omavalvontasuunnitelmassa tulisi olla selvitys alkoholijuomien toimitusaikojen noudattamiseen liittyvistä toimintatavoista ja siitä, miten toimitaan, jos vastaanottajaa ei tavoiteta tai alkoholijuomia ei saada luovutettua toimitusaikojen puitteissa.”

Keskeistä alkoholilain ja asetuksen vaikutusten arvioimiseksi on, että viranomaisilla ja tutkijoilla on pääsy toimitusaikatietoihin ja niissä tapahtuneisiin poikkeuksiin. Tämä voitaisiin toteuttaa esimerkiksi keskitetyllä järjestelmällä, jonne kaikki luovutukset kirjataan. Myös tässä kohtaa olisi tarkoituksenmukaista pohtia, miten toimitusaikojen noudattamiseen kannustetaan ja toimitusaikojen kiertäminen estetään.

Omavalvonnan säännöksistä puuttuu keskeisiä asioita, joihin toimittajan tulisi tuoda esiin selvityksessä. Nyt omavalvontasuunnitelmassa ei tarvitsisi selvittää, miten varmistutaan, että alkoholia ei luovuteta, jos henkilö on selkeästi päihtynyt tai käyttäytyy häiritsevästi (Alkoholilaki 37 § 1. mom.). EHYT esittää, että säädökseen lisättäisiin vaatimus laatia selvitys toimintatavoista näissä tilanteissa toimimiseen.

EHYT nostaa esiin huolen toimituskieltojen valvomisesta. Käytännössä toimituskieltojen valvominen tulee olemaan haastavaa, sillä mitään kattavaa, ajantasaista tietokantaa tällaisista paikoista ei ole saatavilla eikä viranomaisilla ole mahdollisuutta valvoa luovutuksia etenkin yksityisissä tiloissa, kuten kodeissa. Karttapalvelun avulla voidaan toki kieltää tietyt alueet, kuten sähköpotkulautojen osalta on toimitettu. Mikäli toimituskielto on voimassa ainoastaan nuorten toiminnan aikana, valvonta on vaikeaa edes teknisin toteutuksin. EHYT ehdottaa, että toimitusten paikkatiedoista tulisi pitää kirjaa ja ne olisivat viranomaisten sekä tutkijoiden saatavissa, jotta lain valvonta helpottuisi ja vaikutuksia voidaan arvioida.

Alkoholia toimitetaan usein paikkoihin, joihin ulottuu muuta lainsäädäntöä. Asetuksessa tulisi säätää, miten varmistutaan järjestyslain (612/2003) 4 §:n 1 momentin valvonnasta, jonka mukaan päihdyttävän aineen nauttiminen julkisella paikalla ei ole sallittua.

Alkoholia tullaan viemään kotiin, jossa elää käyttäjän lisäksi myös muita ihmisiä. Omavalvontasuunnitelmassa olisi keskeistä tuoda esiin, miten toimija varmistuu lastensuojelulain ja rikoslain velvollisuuksien toteutumisesta, mikäli huoli lapsesta tai rikoksesta herää.

6 §. Anniskelu- ja toimituspassikokeen sisältö ja arviointi.

”Toimituspassikokeessa olisi vähintään 20 kysymystä, joissa käsiteltäisiin kattavasti alkoholijuomien toimitukseen liittyviä osaamisalueita. Vastaavasti kuin anniskelupassikokeen osalta, myös toimituspassikokeen kysymysten tulisi perustua Lupa- ja valvontaviraston antamaan ohjeistukseen alkoholijuomien toimituksesta. Kokeessa olisi ainakin oltava kysymyksiä sen osalta, jossa testataan testin tekijän tuntemus alkoholilain toimituskieltojen, henkilökunnan vastuun ja toimitusmyyntiaikojen osalta. Testin läpäisijän tulisi esimerkiksi tietää, miten toimitaan mahdollisissa välitysepäilyissä ja mitä tulisi tehdä alkoholijuomille, joita ei voida toimittaa.”

EHYT pitää ensiarvioisen tärkeänä, että varmistetaan alkoholijuomia asiakkaille toimittavien henkilöiden riittävä osaaminen. EHYT katsoo, että toimituspassikokeen esitetty minimilaaajuus (20 kysymystä) ei ole riittävä, vaan koetta tulisi merkittävästi laajentaa. Toimitustilanteet voivat olla haastavia ja niihin liittyy merkittävä vastuu valvonnan ja päihdehaittojen ehkäisyn kannalta.

EHYT yhtyy opetushallituksen kantaan, jonka mukaan kysymysten tulee olla Lupa- ja valvontaviraston hyväksymiä. Kysymykset tulisi laatia yhteistyössä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa, jotta kysymyksissä huomioitaisiin alkoholin aiheuttamat sosiaaliset ja terveydelliset haitat.

Kokeen tarvittavan tason varmistamiseksi ei ole riittävää, että kysymykset vain perustuvat Lupa- ja valvontaviraston antamaan ohjeistukseen alkoholijuomien toimituksesta. Kokeessa tulisi olla kysymyksiä ainakin ehkäisevän päihdetyön, lastensuojelun sekä työturvallisuuden näkökulmista.

7 §. Koetta vastaavat tutkinnot

-

8 §. Ahvenanmaan maakunnassa annetun todistuksen hyväksyminen

-

9 §. Ilmoitusten ja tietojen toimittaminen lupaviranomaisille.

”Pykälän 3 momenttia muutettaisiin siten, että siihen lisättäisiin vähittäismyyntiluvanhaltijalle velvollisuus toimittaa tiedot toimitettujen alkoholijuomien määrästä ja arvosta sekä käyttämistään toimitusluvanhaltijoista. Toimitetuilla alkoholijuomilla tarkoitettaisiin toimitukseen luovutettuja alkoholijuomia, joita ei ole palautettu vähittäismyyntiluvan haltijalle. Voimassa olevassa pykälässä ei ole säännöksiä toimitukseen liittyvien tietojen toimituksesta, joten lisäys olisi tarpeellinen.”

EHYT esittää, että myyntiluvanhaltijoille velvollisuus toimittaa tieto, kuinka usein ikäraja- ja päihtymysvalvontaa on tehty ja kuinka usein luovutuksista on kieltäydytty. Tietoa voitaisiin hyödyntää tutkimus- sekä valvontakäytössä. Nykytilan ongelmana on, että koottua tietoa ikäraja- ja päihtymysvalvonnasta ei ole saatavilla koostetusti ja yhdenmukaisesti kaikilta elinkeinotoimijoilta.

Luoto Heikki
Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry